

1

No puc dir el teu nom. Com una antiga pàtria,
una remota pàtria: com una pedra antiga,
bruta, encara, de terra, amb una inscripció.

VICENT ANDRÉS ESTELLÉS

Poble d'història d'homes
que han volgut llibertat;
Poble tossut i obert,
carrascós, clevillat (...)
Un poble que l'ofeguen
i que no mataran:
El meu poble Alcoi.

OVIDI MONTLLOR

Va respondre a l'anunci en un intent desesperat per trobar pis. Allotjament debades, perquè de pisos buits, en aquell poble, n'hi havia per a donar i vendre. Si més no a uns preus esborronadors que feien feredat, fins i tot els compartits. Sense deixar de banda les suspicàcies que despertava una persona com ella.

El carrer de Sant Bonaventura la va rebre amb una barafada calenta i apegalosa de terra i pols. Un parell de pales mecàniques passejaven entre bigues partides i enderroc amuntegats com formigues gegantines. Un camió barrava

l'entrada i hagué de vorejar-lo de gairó. Va sentir l'escalfor del motor i la pudor oliosa del fum i del greix. Les pales acabaven de tombar una paret i el núvol de polseguera s'escampava espectralment per l'estretor del carrer. Va tardar uns quants minuts a dissipar-se. En això, pogué besllumar el que restava de Bonaventura. D'aquell antic barri obrer, estret i costerut, n'havien tomat ja set o vuit cases.

Entre les edificacions que restaven dretes trobà la que buscava, just a l'entrador, fent cantó amb el carrer principal de Sant Nicolau. La casa, encongida i plena d'esquerdes, presentava quatre pisos amb un únic balcó per planta. No tenia timbre. Només un picaporta de ferro, una mà tancada amb una bola, rovellat i pesant. Com que a l'associació li havien dit que era el segon, repicà dues vegades. La porta cedí a l'espenta, perquè tenia el pany rebotat. Esperà, però, amb el rebombori de les pales mecàniques i els núvols de polseguera a l'esquena.

Aleshores, sentí rialletes, alçà la vista i descobrí un balcó atapeït de cabets, arraïmats, com si de colp i volta haguera florit alguna estranya fruita. Caps menuts, de criatures, morenets i de dents blanques, immigrants equatorians. Va preguntar per qui buscava. Els xiquets muntaren un guirigall de teuladins avalotats, assenyalant amb el dit un balcó de més amunt, d'on penjaven mates de geranis i altres plantes. Mentre hi mirava, s'obrí la porta i aparegué un individu inquietant. Era un tipus escardalenc i xuclat de galtes, de rostre cadavèric i ulls vidriosos. Va eixir trontollant i l'espentà sense parar-hi esment. Tenia pinta de ionqui.

En un no res es va veure envoltada pels xiquets equatorians. El més alt li arribava al colze i la més baixeta, pel

genoll. Tots piulaven alhora i, entre les veuetes, la polseguera i el cansament acumulat, va començar a rodar-li el cap. La fortuna que l'havia duta al barri de Sant Bonaventura va voler que la persona per qui demanava tornara, aleshores, de comprar el pa.

—El pis és menudet, però per a una persona sola, li'n sobra. Perquè tu vius sola, no? No faràs com alguns, que agafen un pis i després se n'hi emboteixen deu o dotze?

Estrella devia rondar vuitanta anys, si fa no fa. Conservava bastant energia per a la seua edat, i els ulls esparpillats denotaven que no caduquejava ni perdia detall de res. Vestia roba molt acolorida i cridanera, encara que de l'any de la picor, i portava els cabells tenyits de caoba en un monyo. El bastó el feia servir tant per a caminar com per a assenyalar les distintes peces i mobiliari. Del coll li penjaven unes ulleres amb cadena que només usava de tant en tant, per escrutar algun tret del rostre de l'interlocutor.

L'estudi li paregué acollidor i ben il·luminat, a pesar de tindre una única finestra. Petit, però per a les seues necessitats, n'hi havia prou i massa. La teulada inclinada, amb les bigues del trespol al descobert, i les parets emblanquinades, contribuïen a reflectir i escampar la llum. La situació, al centre, li convenia. El que no acabava de fer-li el pes eren les condicions de l'acord. Aquella dona encongida i arrugada l'estudiava amb insistència, de fit a a fit. Posseïa el somriure sardònic de qui endevina els pensaments sense necessitat que els confesses, i que sempre provoca un cert desassossec. Des de menuda, havia recelat de les persones dotades amb el

sisé sentit de l'observació, capaces de filar-te amb una breu conversa. Per acabar d'amoïnar-la, Estrella volgué respondre abans d'insinuar qualsevol preguntat:

–No patisques per la teua intimitat, no sóc de les que es claven en la vida dels altres, com tampoc m'ha agradat mai que es claven en la meua. Ara, si et quedés, cal complir una sèrie de condicions: res de festes, ni convidats, sobretot xics, ni res de posar la música a tota paleta. I que no se t'oblidi netejar el que embrutes, açò no és calcs porcs. D'acord?

–D'acord. Em pareixen unes condicions raonables.

–Quin margall que tens... D'on has arribat, tu?

–Sóc argentina. Però fa temps que estic per ací i m'he familiaritzat amb la llengua...

–T'advertisc, que l'any passat en vaig fer fora tres com tu. Les molt bandarres deien que eren estudiants, i només volien el pis per muntar festes i gitar-se amb xics. Tu penses muntar alguna festa o gitar-te amb algú a ma casa?

–És clar que no, senyora! –respongué, enrojolada.

–No estic dient que no ho faces, sols que no ací. Jo visc al pis de baix i no tinc per què perdre la sonada a causa dels teus gemecs i els colps al matalàs. A més, és una greu falta d'educació fer goleta a qui no pot tastar-ho.

–No ha de patir, sóc molt responsable, ja ho veurà...

–Ja ho veurà? Això diuen els cecs...

Estrella es posà les ulleres i la mirà de cua d'ull, amb un rictus d'estranyesa i desconfiança. Va alçar el bastó de colp i volta, i hagué d'apartar el cap per evitar rebre una bastonada als nassos.

–El bany és aquella porteta. El dinar a les dos i el sopar a les nou en punt. Ni abans ni després. Sàpies que a la meua

edat i a la meua dentadura postissa, el que més els proven són sopes i fideus, de manera que no esperes que et faça cap paella ni rostida.

–No patisca, jo menje poc.

–No cal que ho digues, sembles una calavera. Quina mania teniu les joves d’avui dia, d’aprimar-vos. Quants anys tens?

–Divuit, quasi dènou.

–Estàs molt prima, hauries de guanyar set o vuit quilos, i repartir-los bé, pel cul i les mamelles. Et falten molles on agafar-se... –assenyalà la panxa–. Vés fent-te al compte que en el teu estat, hauries de guanyar pes. Encara em tocarà comprar embotit, tan car que va...

–Perdone, però per mi no ho faça. Sóc vegetariana.

Estrella li llançà una mirada repelosa, per damunt del muscle. Es va espantar davant la idea que anara a hostatjar una llepafils. A l'altra no li passà desapercebuda la ganyota. Però tant se li'n donava, el que volia era aconseguir el pis per no haver de dormir al ras.

–Dinarem a les dos, recorda-te'n. Els dies que no vingues a l'hora, menjaràs de gelat. Et deixe, perquè intimes amb el piset. Per cert, com et diuen?

–Alícia, senyora.

Ja havia obert la porta i baixava les escales. Va pensar que potser no l'havia sentida, però s'estimà més deixar que se n'anara. Mentre tancava la porta, observà pel badall aquella dona amb qui hauria de conviure. Estrella anava escales avall a tomballons, agafant-se de la barana i mormolant:

–Argentina, vegetariana i mare soltera... Les voltes que pega el món. Si l'avi Nicolau alçara el cap, es faria un bon

fart de riure. Encara que si l'alçara la mare, tornava a caure de tos...

Tancà la porta amb suavitat i sospirà. Podia haver anat pitjor. Malgrat no haver dit ni pruna, aquella dona se n'havia adonat. S'acaricià la panxa i aclucà els ulls, abans de girar-se i encarar-se a l'habitació. Definitivament, no veia gens clara la convivència. Quan va respondre a l'anunci no ho féu per altruisme sinó per interès. Una associació havia posat en marxa un programa perquè joves sense recursos compartiren pis amb gent gran, a canvi de companyia. Quan li van dir que hi havia una dona disposada a cedir l'estudi de dalt de sa casa, pensà que potser era una eixida als seus problemes econòmics.

Va desfer l'equipatge en un no res. Tot el que tenia ho portava en aquella bossa d'esport. Va guardar la roba a l'armari de la paret del fons. Després s'assegué i rodà la vista. El mobiliari el componien un armari, una taula amb un parell de cadires, vora la finestra, i un llit a l'altra banda. Eren mobles antics, de fusta tallada, sòbria i sense ornaments. Pareixien obra del mateix fabricant. Hi havia una altra porta, tancada. Provà de girar el pom, però no cedí. S'ajupí i mirà pel forat del pany. No s'hi veia res, llevat de la foscor. Li resultà estrany, que no li hagueren obert aquella porta, però pensà que devia tractar-se d'un simple oblit.

L'estança feia olor de resclosit, com si haguera estat tancada durant molt de temps. Obrí la finestra i s'hi abocà. L'estudi s'orientava al cantó. Cap avall, s'estenia el carrer de Sant Nicolau, ample i recte, de traçat perfecte fins a la plaça i el campanar. Cap amunt, enfilava el carrer de Sant Nicola-uet, estret i tortuós. Sense conèixer ben bé res d'aquell poble

ni d'aquell barri, li havia cridat l'atenció el contrast existent entre les cases de la primera meitat del carrer, senyorials i benestants, i les de la meitat alta, apinyades i miserioses, com dos mons antagònics. Algú cantava. Era el veí d'enfront. Un home gros, de quaranta anys, cantussejava i ballava nu pel pis, amb el balcó obert de bat a bat. El campanar de la plaça tocà les dues. Tancà els portellons de la finestra i baixà per compartir el primer dinar amb Estrella.

Bumballa aplicà l'última pinzellada de vernís. Restà una estona examinant la cadira amb deteniment: el cap enrere, la mirada inquisitiva, la mà dreta sostenint el pinzell, l'esquerra a la butxaca del guardapols gris, a l'aguait d'una mentida o qualsevol altra imperfecció. Corrugà les celles i deixà anar un grunyit. Era la seua forma de demanar parer:

–De categoria, t'ha quedat de categoria –sentencià l'avi Nicolau, segut en una cadireta de boga, a l'entrada.

La sentor de la cola i el vernís s'havia escampat per tot el local. La fusteria ocupava el soterrani i no posseïa cap ventilació, llevat de la porta i el petit pati interior del desllunat. Els veïns es queixaven seguit seguit, del rebombori de la serra i de les martellades, a més de la pudor de pintura i vernissos que enfilava escales amunt. No obstant això, no podien passar per altre punt que deixar la porta del local ben oberta, per tal de permetre un mínim de corrent d'aire. Quan els veïns el reptaven, Bumballa s'assenyalava les orelles, donant a entenedre que a més de mut, estava sord com una rella. La qual cosa no deixava de ser una falòrnia per desempallegar-se de reclamacions, ja que si bé era mut, això de sord l'afectava només a intervals, quan no li interessava sentir el que deien:

–Si vos molesta l'olor i el soroll, vos aguanteu. Que a nosaltres també ens molesten la pudor i els pets que vos tireu al comú.

Quan l'avi Nicolau refileva, el més valent abaixava el cap i girava cua. El comú de l'edifici estava situat davall de l'arc de l'escala, en un celler costat per costat de la fusteria. Li agradava seure al portal, per descansar i, de vegades, quan veia entrar algú al comú, començava a mormolar:

—Ja va la traca, agarreu-vos, no se vos emporte la ventolera!

Més d'un veí eixia emprenyat i amb el fetge en flama. Açò ho feia sobretot amb els que es queixaven o devien diners a la fusteria, raó per la qual, el veïnat s'estimava més estar-se a bones amb aquell home amb fama de geniüt i espavilat.

Malgrat les picabaralles, a uns i a altres els anava bé, tindre dos bons fusters a casa que mai no es negaven a acceptar un encàrrec a preu especial o reparar una pota de franc.

L'avi Nicolau sempre emprava raons pràctiques i de treballat. Això d'enraonar era el que més li agradava, per ser romancer de mena. No debades, ostentava el malnom del *tio Barcella*. També deien i ell mateix ho reconeixia que podia ser més cabut que una somera i més dur que una mola. Un home fet a la vida dura del camp, baixet i revingut que escopia i fumava tabac d'embolicar. És cert que no tenia instrucció, que mai no havia anat a escola i va aprendre a llegir i comptar en casar-se, gràcies a l'àvia, que en sabia una mica. Però posseïa la saviesa que donen la terra i els núvols, el pas de les estacions i el tracte de la gent. Perquè si d'alguna cosa podia presumir, l'avi Nicolau, és d'haver tractat un fum de gent. Va deixar Benilloba de ben jove, als catorze anys, per buscar faena a les fàbriques d'Alcoi. Quan li preguntaven, deïa que un poc abans del Petroli. Per a l'avi Nicolau no existien les dates ni les xifres. Tot era abans o després de l'epidèmia de

la panderola, del còlera, de casar-se, de tindre el primer fill, de la guerra de Cuba, de la mort de Canalejas... Igual com les hores, mai no eren les que marcava el rellotge, sinó el sol i l'obertura i tancament dels comerços.

En arribar a Alcoi, com tants altres immigrants dels pobles i llogarets de la contornada, passà per dotze oficis i tretze misèries. Treballà d'escarràs, ajudant de drapaire, tintorer, borraire, solfatiner... fins que va conèixer Bumballa. Bumballa, fill de fuster, havia après l'ofici de son pare. I tant que l'havia après. A pesar de la seua joventut, era cap de caps. Però mut i bastant sord, la qual cosa el convertia, a ulls de la gent, en curt de gambals. Son pare tenia por de deixar-li la fusteria, perquè pensava que l'enganyarien i no li pagarien, en no poder defensar-se amb la paraula. I heus ací que conegué Nicolau. Ningú no se'n sabia avenir, però aquells dos, el mut i el romancer, feren amistat de seguida. L'avi Nicolau, d'acord amb Bumballa, parlà amb son pare perquè els deixara encarregar-se del negoci. Aprengué ràpid l'ofici, encara que mai no igualà a Bumballa i la fusteria anà prosperant. Tant, que ben prompte pogueren comprar un local més gran al carrer de Bonaventura, on amb el temps, l'avi també tindria sa casa. Bumballa feinejava tot el dia al taller i l'avi Nicolau, a més d'ajudar-lo, s'encarregava de parlar amb els clients, acordar pressupostos, prendre mides i controlar els mal pagadors. L'avi continuava rotllant-se el cigarret a l'escala:

—Ja sé, que els de pisos de lloguer també són persones, i tenen el mateix dret a mobles bons que els senyorets. Però trobe que podríem haver venut els mobles a millor preu. Vedriola et donarà només quatre cèntims i... encara sort!

Bumballa arronsà els muscles i anà a la pila per rentar el pinzell. Estrella observava i escoltava bocabadada. No va comprendre mai de la vida com aquells homes eren capaços d'entendre's tan bé. Perquè una cosa era identificar alguns gestos i, una altra, entaular llargues converses sobre qualsevol tema.

Els mobles anaven destinats al *porxi*, el nom que reben a Alcoi les golfes. Quan construïren la casa, el destinaren a traster comunitari. Però la massiva afluència de nouvinguts que suportava la ciutat obligà a convertir en habitatges qualsevol racó, des dels cellers fins als porxes. Cada vegada hi acudia més gent, tant dels pobles del voltant –Muro, Cocentaina, Benilloba, Benifallim, Penàguila...– com de castellans, a treballar a les fàbriques. Es feia difícil trobar allotjament. Hi havia gent compartint pisos, cellers, coves, quadres i trasters, a preus desorbitats. Al tercer, per exemple, hi vivien dues famílies andaluses en un pis no més gran que una capsa de sabates. Per la qual cosa, ningú no se sorprengué quan Pasqualet, àlies Vedriola, es decidí a reblar el clau i llogar el porxi. Primer calia moblar-lo. I com que no trobà res al mercat de segona mà, encomanà a Bumballa alguns mobles:

–Fes-los dels més barats, que total, han de gastar-los pobres i forasters.

Bumballa, però, no li féu cas. El tenia entravessat, al llogater de la casa. En dir-li que volia mobles roïns, trià la millor fusta del taller i s'hi aplicà de valent. El primer pis i el celler, els havia comprat l'avi Nicolau. Pasqualet, però, posseïa la resta de l'edifici amb l'únic propòsit de llogar-la. Més conegut popularment per Vedriola, era un homenet camacurt i arredonit com un bunyol amb potes. Redona era la panxa, ben servida i desconixedora de privacions. Redons

els peus, petits i inflats. Redons els dits, curts i grossos. I redona la cara, els ulls i la calba. Fins i tot el bigot, acabat en dos rínxols apegats amb gomina, s'adeia a la redonor general. A més, tenia el nas arromangat i la veu rogallosa, de porc. Tot plegat, li conferia una certa retirada a porquet de fang cuit, a vedriola.

Casat però sense fills, havia consagrat la seua vida al negoci de trampejar per ací i per allà. Tenia llogats i rellogats un bon grapat de pisos, que li donaven unes rendes de repicam el colze, i que omplia gràcies als obrers que venien a treballar al tèxtil, la metal·lúrgia o el paper. Tot i això, presumia de ser una persona religiosa, potser no tant com la dona, arrapaaltars reconeguda, detall que el convertia en especialment odiós per a Bumballa.

—Sí, és un *beato* roín —mastegà l'avi, després d'un gest del seu company.

—Què és un *beato* roín, iaio?

Estrella no perdia punt de res del que comentaven els dos homes. L'avi Nicolau la fità amb els ulls esparpillats i contestà sense rumiar-ho:

—Són els que van molt a missa, es confessen i diuen al capellà: «*Señor, hoy pequé*». I en anar-se'n: «A veure hui a qui fotrè».

Estrella es quedà pensadora, mentre provava de pair la definició del seu avi, entre les rialletes malicioses i les cabotades d'assentiment de Bumballa.

—La mare va molt a missa. Ella també és una *beata* roín?

Aquesta eixida va capgirar-los el semblant. L'avi es remenà a la cadira, incòmode, rascant-se el bescoll. Bumballa es girà i mamprengué una altra faena, fent el ronsa:

–No, ta mare no és beata roín. El meu fill es casà amb una dona mooolt creient. I els creients aniran al ceel i menjaran coquetes amb meel –digué amb cara de serafí, elevant els braços–. Nosaltres, com que no creiem en cap déu, anirem al purgatori i passarem amb cigrons torrats.

Bumballa va riure per sota el nas. I l'avi féu aquell gest tan característic, de corrugar les celles i arrufar el nas:

–Haurem d'anar amb temptet, quan parlem. Estrella comença a fer-se gran i no perd passades de res.

Estrella tot just havia complit els nou anys. Aquells dos amics i companys a tothora la feien petar al taller. Perquè encara que sembla increïble, s'entenien d'allò més bé i tractaven qualsevol tema, humà o diví: política, religió, l'oratge... Tots els dies, en acabant de sopar, s'hi aplegaven amb altres amics i feien una partida de cartes. Fet i fet, aquella colla de descreguts i llicenciosos, com els anomenava sa mare, van ser els seus primers companys de jocs i els primers mestres en una disciplina fonamental per a l'avi Nicolau: el *tracte* amb la gent. Amb ells va aprendre a jugar a les cartes, des dels *cotos* al *cau* passant per la *mona* o la *brisca*, assistí a tota mena de tertúlies i prengué els primers colpets de vi i cassalla, amb l'aquiescència de l'avi:

–Un glopet no et farà mal, això és bo per a matar els cucs.

Sa mare, a pesar de detestar-los i prohibir-li que s'ajuntara amb aquella gentola de *bufats i desfciosos*, era la culpable que no isquera de la fusteria . Es posava nerviosa de tindre-la per casa. Treballava de modista i deia que la destorbava, perquè sempre estava fent sorolls, clavant-se amb les clientes i movent rebombori. La veritat és que Consol es posava nerviosa amb ben poca cosa, i li entrava mal de cap de sentir la seua

pròpia respiració. Amb les clientes bé que li agradava xarrar pels descosits, mentre els prenia mides o s'emprovaven els vestits. Però amb la filla o l'home, tot eren tecles, un soroll es convertia en una tamborinada, un crit en un bram, una cadira arrossegada en un armari tombat. Qualsevol d'aquestes conductes esdevenien motiu de reny:

—Para ja de marejar, Estrella. Quin dimoni de xiqueta! Vés, vés i que t'aguante el teu avi.

Des que adquirí coneixement i aprengué a caminar, comprenia que sobrava a sa casa. Travessava el passadís, obria la porta de puntetes, i baixava l'escala xino-xano, agafant-se de la barana per no caure a redolons. En arribar a l'entrada, s'abocava al taller i mirava amb ulls enaiguats de gos perdut:

—Ja t'han fet fora? —li deia sempre l'avi, per salutació—. Va, entra i no molestes.

I Estrella s'asseia, a l'escaló de l'entrada de la fusteria. Però per poc temps, ja que prompte es cansava i començava a córrer, remenant els pots i capgirant-ho tot. A Bumballa li eixien els cabells verds i l'acaçava, pegant crits i fent extrems. Es pensava que l'home, com que no parlava i no podia dir-li que parara, volia jugar, i encara movia més gresca. Fins que l'avi intervenia, l'agafava d'un grapat i se l'emportava davall del braç, com un fardell, per comprar-li una piruleta o un cartutx de cacaus a la botiga d'enfront.

D'altres vegades, si l'avi no era a la fusteria, anava a raure al pis de la tia Maria. Aquell pis, en realitat de l'avi, estava sempre molt animat. Perquè a més de Nicolau, hi vivien els oncles i sis cosins, que no tenien diners per a buscar casa pròpia. Amb tanta gent, s'hi organitzaven uns canyarets

per llogar-hi cadires. La tia Maria treballava a la fàbrica de Ferrandis i l'oncle Josep a la fàbrica Montllor del Molinar. L'oncle Josep era jugador i balafiador. Tenia la mà foradada i sempre curtejava de diners. La tia Maria, altrament, una formigueta, en grandària i caràcter. Podia dir-se que gràcies a ella i les aportacions de l'avi paraven casa.

El tercer pis, el dels andalusos, també era un formiguer. A Estrella li cridava l'atenció sentir els veïns parlar en aquella llengua estranya, que no usava ningú de la família ni dels coneguts. L'únic racó tranquil de tot l'edifici el constituïa el porxi. Però ben prompte deixaria de ser-ho, quan Vedriola decidí llogar-lo a un personatge tronat i d'anomenada. Geni i savi per a uns, boig i pervertit per a altres.